

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งเน้นการลงทุนโดยรวมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม การสร้างเขื่อน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2535) มีการพัฒนาประเทศและเร่งรัดให้เพิ่มประสิทธิภาพและปริมาณการผลิตการเกษตร เพื่อส่งไปจำหน่ายเป็นสินค้าออก เพื่อนำเงินตราต่างประเทศเป็นรายได้ของประเทศ ในช่วงของการพัฒนาดังกล่าวนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับการเกษตรของไทยคือ รูปแบบของการผลิต ซึ่งแต่เดิมเกษตรกรส่วนใหญ่จะผลิตเพื่อใช้เพียงพอต่อการบริโภคและความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ แต่เมื่อมีการพัฒนาเกิดขึ้นมีผลทำให้เกษตรกรหันมาผลิตเพื่อให้ได้เงินมาเป็นปัจจัยในการแลกเปลี่ยนปัจจัยในการดำรงชีวิตมากขึ้น ในช่วงนี้ได้มีการขยายพื้นที่การเกษตรโดยเฉพาะเพื่อการปลูกพืชไร่ชนิดต่างๆ เพื่อการส่งออกอย่างมากมาย เช่น ข้าว โปด อ้อย มันสำปะหลัง ฯลฯ การเพาะปลูกพืชเหล่านี้เกิดขึ้นโดยการบุกกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลงจากเดิมมาก ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยเหลือพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 27 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ประเทศ จากเดิมที่มีพื้นที่ประมาณ 171 ล้านไร่หรือ ร้อยละ 53 ของพื้นที่ประเทศ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตัดไม้ทำลายป่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายได้แก่ ปริมาณของฝนลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณฝนเฉลี่ยในรอบ 30 ปีที่ผ่านมา โดยปริมาณน้ำฝนทั่วทุกภาคของประเทศลดลงร้อยละ 8-14 ความแปรปรวนของช่วงระยะเวลาของฝนที่ตกในฤดูกาลมีความไม่แน่นอนมากขึ้น (กรมวิชาการเกษตร, 2532) การตัดไม้ทำลายป่าก่อให้เกิดการสูญเสียความสมดุลทางธรรมชาติเป็นสาเหตุทำให้ศัตรูพืชและวัชพืชร้ายชนิดได้เกิดระบาดทำความเสียหายต่อพืชผล พื้นดินภายหลังการเปิดป่าและไม่ได้มีการจัดการที่ดี ทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน พัดพาธาตุอาหารออกไปจากดิน ทำให้ดินเสื่อมสภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง นอกจากจะเกิดปัญหาฝนแล้งบ่อยครั้งขึ้นแล้ว โอกาสของการเกิดน้ำท่วมฉับพลันก็มีมากขึ้นในทุกภาคของประเทศทั้งทางภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ ทำให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงทุกปี ในปัจจุบันประชากรของประเทศที่

ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีอยู่ประมาณร้อยละ 58 ซึ่งส่วนใหญ่ทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ที่มีระบบชลประทานมีอยู่ในบางส่วนของประเทศเท่านั้น เกษตรกรต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อความแปรปรวนของฝน โดยเฉพาะเกษตรกรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อจำหน่าย เช่น ข้าว ข้าวโพด ฯลฯ เพราะนอกจากจะต้องเสี่ยงต่อความผันผวนทางด้านราคาแล้ว หากปีใดที่สภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวนแล้ว ก็จะทำให้ผลผลิตได้รับความเสี่ยงหาย นำไปสู่ปัญหาความยากจน

ภาคการเกษตรของไทยนอกจากจะได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการผลิตหลายประการแล้ว ยังต้องเผชิญกับสภาวะการแข่งขันทางการตลาดที่นับวันจะมีความรุนแรงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อันเนื่องมาจากข้อตกลงทางการค้าที่เปลี่ยนไป เช่น ข้อตกลงที่ทำไว้กับองค์การการค้าโลก (WTO) ราคาผลผลิตหลายชนิดต้องขึ้นกับตลาดโลก ซึ่งมีความไม่แน่นอน และมีคู่แข่งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะปัจจัยการผลิตที่ประเทศไทยต้องนำเข้าจากต่างประเทศ เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช น้ำมันเชื้อเพลิง วัตถุดิบอาหารสัตว์ เครื่องทุนแรง ฯลฯ เกษตรกรจึงต้องเสี่ยงต่อภาวะการขาดทุนอย่างยิ่ง แม้ว่ามูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรจะเพิ่มขึ้นมาโดยตลอดจาก 110,000 ล้านบาท ในปี 2510 เป็น 184,000 ล้านบาท ในปี 2540(อารีย์, 2541) แต่ปัญหาที่สำคัญยังคงอยู่ โดยเฉพาะปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ที่เป็นปัญหาสำคัญของภาคเกษตรกรรม พบว่าในปี 2538 ช่องว่างทางด้านรายได้ (Income Gap) ระหว่างประชากรในภาคการเกษตรต่ำกว่าประชาชนนอกภาคการเกษตรถึง 15 เท่า ซึ่งได้ขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นจากปี 2523 ซึ่งต่างกันเพียง 6 เท่า ตลอดช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาสยามทศวรรษ เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ยังคงตกอยู่ในห้วงของวัฏจักรแห่งความยากจน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2542) อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ผ่านมามีได้สร้างประโยชน์แก่ภาคเกษตรมากนัก เพราะจากการสำรวจในปี 2538/2539 พบว่าจำนวนครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สินมีจำนวน 2,857,993 ครัวเรือน จากทั้งหมด 5,502,782 คิดเป็นร้อยละ 51.94 โดยหนี้สินที่ค้างชำระเฉลี่ยครอบครัวละ 24,672.13 บาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2540)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้มาโดยตลอด ด้วยพระปรีชาสามารถ และพระมหากรุณาธิคุณอันเปี่ยมล้นที่ทรงมีต่อเกษตรกร ซึ่งเป็นพสกนิกรส่วนใหญ่ของประเทศ จึงทรงพระราชทานแนวความคิดที่ทรงค่านวมตามหลักวิชาการ เพื่อให้เกษตรกรนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร ทรงเรียกแนวทางที่คำริขึ้นมานั้นว่า “ทฤษฎีใหม่”

ทฤษฎีใหม่คือ แนวเกษตรกรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดและค่านวมตามหลักวิชาการ ในการบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อแก้ปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น

แก่เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นประจำ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม เป็นหนี้สิน และยากจน (สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1, 2541) ทฤษฎีใหม่มี 3 ขั้นตอน ขั้นแรกคือ ให้เกษตรกรแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วนในอัตราส่วน 30:30:30:10 โดยพื้นที่ส่วนแรกร้อยละ 30 ใช้ขุดสระน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ส่วนที่สองร้อยละ 30 ให้ปลูกข้าวเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน ส่วนที่สามร้อยละ 30 ปลูกพืชยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพรเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 10 ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ โดยมีสมมุติฐานเบื้องต้น เช่น มีพื้นที่น้อย ประมาณ 15 ไร่ และอยู่ในเขตเกษตรน้ำฝน ฐานะยากจน เป็นต้น (อำพล, 2540) หลักสำคัญคือ ให้เกษตรกรมีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้ (Self sufficiency) มีการผลิตข้าวเพียงพอกับการบริโภคทั้งปีและมีน้ำใช้ในการเกษตร

เมื่อเกษตรกรมีความก้าวหน้าก็ให้เริ่มในขั้นที่สองคือ ให้มีการรวมกลุ่มในด้านการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา เป็นต้น แล้วจึงดำเนินงานในขั้นสุดท้ายคือ ร่วมมือกับแหล่งเงินและแหล่งพลังงานตั้ง โรงเรียนและสหกรณ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2540:36-38)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำการทดสอบที่จังหวัดสระบุรีและกาฬสินธุ์ ทรงแนะนำว่าควรทำการศึกษาเพิ่มอีกหลายแห่ง เพื่อพิสูจน์ว่าหากเกษตรกรปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว จะสามารถพอเพียงเลี้ยงตัวได้ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ได้ดำเนินโครงการทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริมาตั้งแต่ปี 2540 และจะมีการขยายผลไปสู่เกษตรกรอีกเป็นจำนวนมาก จึงควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนงานส่งเสริมการเกษตรการทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริให้แก่เกษตรกร สร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของเกษตรกรไทย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการรับรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานตามแนวทฤษฎีใหม่ทางการเกษตร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการศึกษาจะทำให้ทราบถึงการรับรู้และการปฏิบัติของเกษตรกรที่ทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการพัฒนาชุมชน ฯลฯ สามารถนำผลที่ได้ไปใช้ประกอบการวางแผนและดำเนินงานส่งเสริมการทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ประสบความสำเร็จต่อไป

ขอบเขตและวิธีวิจัย

เพื่อศึกษาการรับรู้และการปฏิบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 98 ราย จาก 10 อำเภอได้แก่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ หางดง สันป่าตอง สันทราย สันกำแพง ดอยสะเก็ด เชียงดาว ไชยปราการ ฝาง และแม่สาย

นิยามศัพท์

1. การรับรู้ หมายถึง การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ทางการเกษตรเช่น การจัดการที่ดิน และแหล่งน้ำ การเพาะปลูก เป็นต้น
2. เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการเกษตรทฤษฎีใหม่ จากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่
3. ทฤษฎีใหม่ หมายถึง หลักการในการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริขึ้น โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วนในอัตราส่วน 30:30:30:10 ส่วนแรกทำการขุดสระน้ำ ส่วนที่สองปลูกข้าว ส่วนที่สามปลูกพืชยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร และส่วนสุดท้ายใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์โรงเรือน ฯลฯ อัตราส่วนดังกล่าวสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ แรงงานและแหล่งน้ำ